

ՈՒՐՈՒԱԳԻՄԵՐ

Գարունը տարապայման ուշացաւ այս տա-
րի։ Ապրիլ 10, Ձատիկ՝ ու տակաւին ձմեռ-
նային ցուրտ հով մը, հեգհօրէն, անհրապոյր
երգեր կը կաղկանձէ մեր տան պատերուն ու
պատուհաններուն վրայ, որ կը դողդղան։ Հովը
կը փչէ ուժգին, հովը կը փչէ միահեծան աշ-
խարհակալութեամբ, ու պիտի ըսուէր թէ՝
յաւիտենական ձմեռուան մը դժնէ պատգամա-
ւորն ըլլար ինք։

Ապակիէն դուրս կը նայիմ։

Գիւղին եզերքը՝ հողազագիններ կը դառ-
նան յիմարական արագութեամբ։

Աւելի հեռուն, թեթեւ բլրակներու կողե-
րուն վրայ, տողաբարձի թթաստանները կ'ե-
րացին, տակաւին չոր ու ցամաք, անհունորէն
սխտը։

Մսկոտ, հիւանդագին մերկութիւն մը կը
տարածուի դեռ, դաշտերուն մէջ ու զարտա-
տաններուն վրայ։ Ճամբը անդաստանները հա-
զիւ ուրեմն կը խայտաւորուին ցորենի կանանչ
աթուրուն դեռաբայ ու հիւանդոտ զմրուխ-
տովը։ Ինչ որ ալ ըլլայ, այդ միջնակեալ կեն-
դանի կանաչութիւնները սփոփանք կուտան
իմ նայուածքիս։

* *

Ամբողջ Մալկարան՝ ծառախտ անտառի
մը երեւոյթն ունի։ Տանիքներու կղմիւրդնե-
րուն մասոհոտ կարմրութիւնները կը ստուերա-
գծուին՝ նորածիլ սողաբլթիներուն տարտամ
կանանչութիւններուն մէջէն։ Նշանինքը,
ծիրանինքը եւ սալորենինքը արդէն իսկ
ծաղկած են, առագաստի սեմին վրայ ճերմակ
հագուած հարսերու նման, բայց դեռ ամէն
բան կը մտի, կը վարանի, կը դողդղայ։

Պիտի ըսուէր թէ՝ չկայ խրախուսիչ նշան
մը, որ Ձատիկին կարմիր, առոյգ ու կենսա-
ւէտ գաղափարին ուրախութիւն խորհրդա-
նշէր։

Հովը կը շարունակէ երգել իր բարբառոս
երգը, եւ ծաղրանքի ու թուաւոր նենգա-
թեան շնչոյ մը կայ իր եղանակներուն մէջ։

* *

Աւելի հեռուն՝ հորիզոնները կ'ընդլայնուին
հետզհետէ ընկրկելով, հետզհետէ ուրուային
անորոշութիւններու մէջ աւրուելով։

Երկինքը խիստ է եւ խոժոռ։

Տարտամ, անձեւ, աղտոտ ամպեր, ան-
ստուգութեան արտմութեամբը, կը կախուին
հոն, եւ արեւի ճառագայթ մը գէթ չի հա-
մարձակիր ծիծաղիլ՝ խիտ ամպերու պատահա-
կան անօրացումներուն ետեւէն։

Դիմացի լեռներուն կողերուն վրայ դե-
գերող ճերմակ մառախուղի ծուէններ, դաշ-
տերու միայնութեան մէջ յաճախ գալարուն
մշուշներ, հեռաստանին պատկերներուն, ցան-
ցառ գիւղանկարներուն եւ ամայի վայրանկար-
ներուն երանգներն ու գիծերը կ'աւրչուկեն,
եւ ամէն բան կը վարանի, ամեն բան կը
տրտմի, անորոշ իրերու այս երազային ու
խռովաբեր տեսիլքին մէջ։

* *

Կը նայիմ շուրջիս մօտիկութիւններուն,
կը նայիմ պատշգամին վար, մեր պղտիկ պար-
տէղին մէջ։

Իրենց կանանչ ցողուններուն վրայ, արեւ-
նաթաթախ գլուխներն կը ճռնեն կակաչները։
Սաբուուն, շնչոյ, խիստ կարմիր մը, որ
գլխատումներու խորհիլ կուտայ։

Պարտէզին մէջ, տոսախի կլոր փունջ մը,
իր յաւիտենական մութ կանանչութեան սուգը
կը ցուցադրէ։

Երկու հաւեր, տենդոտ ջղայնոտութեամբ,
հողը կը փորեն իրենց ոտքերով, եւ իրենց
աչքերուն անհաւատալի սրտեհսութեամբ՝
մանր ճճիներ կ'որսան։

Պաշտպան ի վեր բարձրացող սարփինան՝
տակաւին կենդանութեան նշան ցոյց չի տար
իր խել ու չոր բազուկները՝ խիստ ջղաձգու-
մներու գայարումներու մէջ գոսացած են։

Տանիքին վրայ բու մը թառեր է. անասն-
ման գլուխ մը՝ փոքր մարմնի մը վրայ։ Իր խո-
շոր չափազանց արտայայտիչ ու զարմանահար
աչքերը կ'ուղղէ ինծի։ Անոնց մէջ՝ հետզհետէ
կատկած, անխտանութեան, արհաւիրք կայ։
Եւ ի՞նչ շնչոյ ու անթարթ յամառութեամբ
մը՝ կը գամէ զանոնք իմիններու մէջ, գրեթէ
սպառնալից։ Իբր թէ՝ պիտի մագնիսացնէր

զին : Ու երկա՛ր , կը նույնիք իրարու , անշարժ , անձայն : Այդ վայրկեանին ի՞նչ կը խորինք իւրաքանչիւրս իրարու վրայ : Հետաքրքրէ է՞ զիտնայ բուի մը հոգեքանուծ թիւնը , բուի մը աշխարհաշայտացքը : Բա՛ն մը չեմ գիտեր աւա՛ղ : Եւ ինչ որ գիտնալ կը կարենամ , տարամերժօրէյն մարդկային ըլլալէ չի դադրիր : Բուի մը աշխարհաշայտացքը Չեմ գիտեր : Կարելի՞ էր որ ինքնիրմէս դու րս ելնէի որ եւ է պայմանով : Ու կը խորհիմ ալս թշուառութեան վրայ , եւ կը շարունակենք ղեռ իրարու հայել , երբ , մէկէն ի մէկ , անաս կընկալ վայրկեանի մը , կը թռչի , կը փախչի ան . . . : Ինէ՛ կը փախչի :

Յուրտ աղտոտ երկնքին վրայէ՛ն ապուսեմ կը սահին : Արագ , գահավէժ , տեղագործն՝ կ'արշաւեն անոնք ու կը փախստկեն , հովերուն սանձակոծ հետապնդումէն իբր թէ հալածական , օդին մէջ նետուած սեւ քուրջի կտորներու նման :

* * *

Ահա՛ ծերունի տէր-պապան մեզի կ'այցելէ : Զատկական տնօրէնէք : « Այսօր յարեալ » , Աւետարան , խաչահաղորդ , մաղթանք , Ամէնը՝ յոգնած մեքենայի մը նման , կ'ընէ կ'ըլլայ : Իր պարաքը կատարած է : Կը հրաւիրենք զինքը նստիլ քանի մը վայրկեան : Կը հաճի , հաճոյակատար քարի ծերունին : Այս այն տէր-պապան է որ , իր կրօնականի պաշտամունքէն զուրս ոչ մէկ բանի կը խառնուի : Ըսկոռակ իր մեծ ծերութեան , — մօտաւորապէս 90 տարեկան է — կէս գիշերին ոտքի վրայ է , մահամեղմ մը միւլթարելու , հիւանդի մը օգնութեան հասնելու համար :

Պատմիլ կուտանք իրեն՝ իր էջմիածին -Սուրբ Կարապետի ճամբորդութիւններէն զրուագներ , դէպ ի ետ կ'երթանք վաթսու՛ն տարի ինչե՛ր գիտէ : Ինչ անգամ Եփրատ անցեր է ձիով լողալէն : Արարատը եւ Տարօնը պարտած է : Եւ մինչեւ այսօր՝ իր ուխտին մէջ անկեղծ , ու իր միաձիտ , որեւէ աստուածաբանութեան անարատ հաստգին մէջ՝ անդրդուելի , կ'աշխատի ի՛նչ համակրելի ծեք մըն է ինքը , կ'ըսէ որ խնդրած է Աստուծոյ՝ զինքը անկեղծն չնգնէ հիւանդ կախի , այլ իր հոգին առնել ոտքի վրայ , իր պարտա-

կանութիւնը կատարելու պահուն , այն նուիրական սեմէն իսկ ներս , ուր յիսուս տարի է ի վեր կը քահանայապօրծէ : Կը հիմա՞մ իր պայծառ միաժտութեան վրայ : Մահերով ու աւերներով շրջապատուած , ու մոխրներու վրայ զեռ կ'անգուռ , կիսափուլ բուսներով մը տպաւորութիւնը կ'ընէ ինք , որ տակաւին կը մխա՛յ :

* * *

Օրը կ'անցնի , տխուր , միօրինակ , ընդ-միջուած՝ անհրապոյր ու անիմաստ զատկական շնորհաւորական այցելութիւններով :

Պատուհանէն դուրս կը նայիմ , ձանձրոյթս ամօքելու համար :

Փողոցին մէջ պզտիկ տղաք կը վազվըռ-տեն ուրախ գուարթ : Ամենքն ալ իրենց պահեստի զգեստները հագած են :

Ուսմբ մը բզէզնիւր կարմիր-հաւկիթ կը կրակըման :

Կարմիր-հաւկիթ կրակըմալ՝ կը նշանակէ հաւկիթները իրարու զարնել , իրենց սուր ծայրերով : Ո՛ր հաւկիթը որ չկոտորի՝ անիկա յաղթող կը հանդիսանայ , ու կը գրաւէ միւսը , նաեւ՝ կ'ունենայ ա՛յնքան տարիք որքան հաւկիթ որ ջախջախէ : Յաղթական հաւկիթը կը հարստանայ նաեւ տարիքներովը խորտակուած հաւկիթին , եթէ ասիկա արզէն տարէց է :

Կը դիտեմ տղոց դէմքերը Անձկութիւն , յոյս , ուրախութիւն , տրտմութիւն , արցունք-նե՛ր իսկ : Եօթն ութ տարեկան տղիկ մը աչուրները կ'արցունքոտին : հաւկիթը կոտորած է : Ու ցաւ խորունկ արտայայտութիւնը , որ կը պատկերանայ իր մատաղ դէմքին վրայ , պիտի ըսուէր թէ սահման չունի իրտակուած կարմիր-հաւկիթ մը՝ որուն հետ մահական սիրտ մը կը փել : Խե՛ղճ պզտիկ :

* * *

Ա՛լ իրիկուն է : Գիշերը կը մօտենայ , փողոցները հետզհետէ կ'ամայանան , եւ գեղջուկ կեանքին զատկական իբր թէ եռուղեւ կ'ամփոփուի իրիկնամտի տրտմագին գորշութիւններուն մէջ :

Պիտի ըսէք թէ՛ սուգի ու մահուան քաղաք մըն է , ուր օր մը առաջ ոճիւրներ միասցին , — այնքան մեռելութիւն , այնքան՝

Թախիծ, այնքան թափանցող ու լուրն տրտմութիւն կայ ամենուրեք:

Դիմացը, Մէլէնի լեռնաշղթան, որ արեււոտ առտուններու պայծառութեան մէջ իր բարդաշարներուն յատուկ օղակաւորումներով կը ճառագայթէ,—այս անգամ կը հայր, հետզհետէ կ'անդադրանայ, կ'ամպանայ՝ անհնարեան նրբին մանիշակագոյն մշուշի մը թեթեւ մաքմաշին ետեւ: Պիտի ըսէիք թէ աստիճանական աննիւթացումի մը մէջ կը հատնի ան, կը ցնդի ան, խուսափելով հորիզոնին միջնաղ հեռաւորութիւններուն վրայ:

Իրիկնամուտի ցուրտը կը տիրապետէ ամենուրեք: Իբր թէ ըլլայինք չարագուշակ ու աղետաւոր գարնան մը սիմին վրայ, որ կ'ընկրկի, կ'ընկրկի՝ երկինքը կը մսխ, դաշտերը կը մսխն, գիւղն ամբողջ՝ կը դողդըղայ խոնաւ ցուրտէն, որ կը թռի թէ հոգիներուն խորը կը թափանցէ, հոն սառեցնելու համար բոլոր կարելի յոյսերը:

Ու հովը կը սուլէ, հովը կը հալէ, հովը կը ծծծաղի Ղդաֆորան, զարանելով պատուհաններուն, զդրգելով փեղկերը, զողացնելով ապակիները... Եւ մտածումս ի գո՛ւր կը փնտռէ իմաստը՝ օրուան մը զատկական այս կեանքին:

Մալխարա ԱՐՏԱՇԷՍ ԾԱՐՈՒԹԻԻՆԵԱՆ

Ք Ս Ա Ն Ե Ր Ո Ր Դ Դ Ա Ր Ը ԵՒ Հ Ս Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը)

Տիկիներ, պարոններ,

 Ամէն անհատ կրկին հայրենիք ունի իր երկիրը, իր դարը: Մին նիւթական միջավայրն է ուր կը ծնանինք, միւսը բարոյական՝ ուր կը զարգանանք: Ազգութիւնը գումարն է ցեղական՝ իսկ դարը համամարդկային ժառանգութեանց: Ամէն ոք խորխոր է ինչպէս իր ժողովուրդի՝ իր ժամանակի հարազատն ըլլալուն: Հայաստան և

Քասներորդ դար. ահա ինչ որ բազմը շնորհած է մեզ՝ միջոցի ու ժամանակի մէջ մեր տեղը որոշած պահուն:

Դժբաղդաբար ամենուն ներուած չէ կրկին հայրենիքները՝ ներդաշնակօրէն սիրել: Թուականի նշոնութիւնը ազգերու մէջ՝ կեղծիք մ'է. ոմանք միշին դարու թատերարեմիս վրայ են, ուրիշներ կը սպասեն Քրիստոսի թուականին, կան՝ որոնց մէջ նահապետները կրնան գոյութիւններ շարունակել վրանի մ'առջև, առեւակի մօտ, վերալայտով վերադարձող Տօտը դիտելով, առանց հարկ զգալու ո՛ր և է նորութեան: Բաղդաւոր են ազգերը որ բոլորովին հին, բոլորովին նոր շրջանի մէջ կ'ապրին. Եւրոպացիներ՝ մեծ կնդրաններու մէջ, Արաբը՝ իր ովասիսն ուր ուղտի ստուերին անցքը միայն կը տեսնէ: Բայց կան ազգեր՝ որ երկու տեսակին ալ կը պատկանին. — Հայութիւնը մին է ասոնցմէ:

Մեր ազգի մէջ մասը եւրոպական կեանքով կ'ապրի, միւսը՝ ասիական. մեր երիտասարդութիւնը կը կրթուի Երկմուտքի մէջ՝ գործելու համար Արեւելքի խորը: Հակասութիւն կը կայ մեր մտածման ու կեանքին, մեր գաղափարականի եւ իրականութեան, հայ մտաւորականութեան և հայ ժողովուրդին միջև:

Այս հակասութիւնը յստաջ կը բերէ մեր ազգային գոյութեան խորունկ անհասարակելութիւնը:

Միշտ սկանաւտես օտարներու զարգացման՝ անկարող կը դառնանք գոյութեան տարբեր եղանակ ըմբռնելու. ներկան ճանշնալէ վերջ՝ չենք հանդուրժեր ետ նետուիլ անցեալին մէջ, մեր նախնեաց հետ ապրելու համար. կ'որոշենք մեր ժողովուրդը մէկ թուիչքով հասցնել բարձրութեան վերջին կէտին ուր է մարդկութիւնը: Բայց բնութեան ռիսկալ օրէնք մը կը պահանջէ յառաջել աստիճանաբար: Ոստմունք ճանապարհը կը համառօտէ, — եթէ պատճառ չըլլայ անգունդին մէջ գլորման: Թուիչքի յանդգնութիւնը գեղեցիկ է, բայց գահալիծումը վարը կը թափառի անոր հետ՝ իբր ստուեր: Վսեմ է Ալպեններէն վեր սաւառիլ՝ եթէ վախճանը ողբերգական չըլլայ:

Ինչպէս կարելի է հաւատարիմ ըլլալ թէ՛ մեր ազգին և թէ՛ Քասներորդ դարուն: Ինչպէս կարելի է մեր ձգտումները համաձայնեցնել մեր

*) Համակրիկ Միխայիլեանը իր այս ամենակամ բանաստեղծութիւնը արտասանեց Փարիսի Հայ Ուսանող, Միտքեան Ընթացիկներէն իր կազմակերպչական հաւաքման մը մէջ՝ Մայիս 14ի իրիկունը: